

حکمت اشراق سهروردی

گزارش حکمت اشراق، با تطبیق و نقد

همراه با متن حکمة الاشراق

دکتر سیدیحیی یثربی

www.ketab.ir

پوشش
۱۳۹۹

بثربی، یحیی، ۱۳۲۱

حکمت اشراق سهروردی: گزارش حکمت اشراق، با تطبیق و نقد همراه با متن حکمة الاشراق/ سید یحیی بثربی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۵.
[۳۲۸] ص. - مؤسسه بوستان کتاب: ۱۴۵۷. کتاب‌های دکتر سید یحیی بثربی: (۷) فلسفه و عرفان: ۱۳۸. فلسفه اسلامی: ۶۸)

ISBN 978-964-09-1227-0

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه به صورت زیر نویس.

نمایه.

چاپ دهم: ۱۳۹۹.

۱. سهروردی، یحیی بن حبش، ۹۵۴۹-۵۸۷. حکمة الاشراق - نقد و تفسیر. ۲. اشراق (فلسفه). ۳. فلسفه اسلامی. ۴. اشراقیان - نقد و تفسیر. الف. سهروردی، یحیی بن حبش، ۹۵۴۹-۵۸۷. حکمة الاشراق. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان. د. عنوان: گزارش حکمت اشراق با تطبیق و نقد همراه با متن حکمة الاشراق. هـ. حکمة الاشراق.

۱۸۹/۱

ی ن / ح ۸۴۸ س

BBR ۷۴۶ / ی ۲ ح ۸

۱۳۹۹

کتاب‌های دکتر سید یحیی بثربی / ۷

www.ketab.ir

■ موضوع: فلسفه اسلامی: ۶۸ (فلسفه و عرفان: ۱۳۸)

■ گروه مخاطب: تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۴۵۷

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۵۷۸

بوستان کتاب

روزنامه همدان همیشه تنگ است

حق و قسط را در روزنامه همدان همیشه رعایت کرده اند

روزنامه همدان همیشه تنگ است

حکمت اشراق سهروردی

گزارش حکمت اشراق، با تطبیق و نقد همراه با متن حکمة الاشراق

• نویسنده: دکتر سیدیحیی یشربی

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

• نوبت چاپ: دهم / ۱۳۹۹ • شمارهگان: ۵۰ • بها: ۶۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفایه)، ص ب ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۳۷۷۲۲۱۵۵-۳۷۷۲۲۱۵۴، شمار: ۳۷۷۲۲۱۵۴، تلفن پخش: ۳۷۷۲۲۲۲۶

♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرشه ۱۲۰۰۰) عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر

♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸

♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲

♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰

♦ فروشگاه شماره ۵ (رنجین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نیش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۲۳۱۷۹

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۰۲۱۵۵-۱۰۰ یا ارسال درخواست به:

E-mail: info@bustaneketab.com

www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سر ویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستاران: ابوالفضل طریقه‌دار و ولی قربانی • نماینده: فرج‌الله جهان‌نوست
- اصلاحات حرفه‌نگاری: احمد رمضانی و احمد مؤتمنی • صفحه‌آرایی: حسین محمدی و احمد اخلی • نمونه‌خوانی: حمیدرضا تیموری، روح‌الله ماندگاری و شکرالله آقازاد
- کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا محمدی • مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی • طراح جلد: باسم‌الرسالام
- اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی

رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست موضوعات

۱۹	پیش‌گفتار
۲۱	یک - مقدمه
۲۱	تاریخچه زندگی
۲۲	جایگاه سهروردی در تاریخ فلسفه اسلامی
۲۴	حکمت اشراق
۲۷	دو - زمینه آگاهی سهروردی از حکمت خسروانی
۲۷	«شیز» کجاست؟
۲۹	فتح آذربایجان به دست مسلمانان
۳۰	وضع دین زرتشت و معبد شیز پس از فتح مسلمانان
۳۰	شیز، دین زرتشت و زبان پهلوی در طی سده‌های بعدی
۳۳	سهروردی و معارف زرتشتی
۳۵	آخرین نکته
۳۷	تصویرهایی از شیز (تخت سلیمان)

بخش اول: گزارش جامعی از: حکمت اشراق سهروردی (شرح، تطبیق و نقد)

۴۵	مقدمه سهروردی
۵۱	شرح مقدمه (تطبیق، نقد و نظر)

۵۱	یک - نبوت
۵۶	دو - سیاست
۶۱	سه - حکمت اشراق
۶۵	گفتار اول: چند قاعده و داوری
۶۵	آگاهی‌های انسان
۶۶	شرایط تعریف
۶۷	حدّ راستین پدیده‌ها
۶۸	یک قاعده اشراقی در ردّ دیدگاه مشائیان در تعریف اشیاء
۶۹	مفاهیم اعتباری
۷۱	نقد دلیل‌های مشائیان
۷۲	نکته دیگر
۷۳	اقسام صفات
۷۵	نقد دیدگاه مشائیان در تعریف
۷۶	ابطال هیولا و صورت
۷۷	هیولای جهان مادی، همان «مقدار» است
۷۸	صورت نوعیه
۷۹	نقد یک دلیل مشایی در بقای نفس
۸۱	شرح گفتار اول (تطبیق، نقد و نظر)
۸۲	یک - تعریف
۸۳	۱. نظر سهروردی در تعریف
۸۵	۲. اشکال‌های ما بر نظر مشاء
۸۶	۱. تنظیم ماهیت و حد و تعریف اشیاء براساس دو پیش فرض ارسطویی (مقولات؛ ماده و صورت)!
۸۷	۲. تکیه و تاکید بر ذاتیات و بی‌اعتنایی به عرضیات
۸۷	۳. دو قطبی کردن ذهن

۸۸	۳. پیشنهاد ما
۸۹	۱. بازگشت به فارابی
۹۰	۲. عبور از «حدّ»
۹۱	۳. عبور از ماهیت
۹۱	۴. عبور از دو قطبی کردن ذهن
۹۲	دو - فطریات
۹۴	سه - مفاهیم اعتباری
۹۴	چهار - وجود و ماهیت
۹۵	پنج - هیولا و صورت
۹۶	شش - صورت نوعیه
۹۶	هفت - بقای نفس
۹۷	گفتار دوم: نور و حقیقت آن
۹۷	نور نیازمند تعریف نیست
۹۷	تعریف بی نیاز
۹۷	نور و ظلمت
۹۹	آفریدگار روشنائی ها
۱۰۰	نیاز جسم به نور مجرد
۱۰۱	نور مجرد، محسوس نمی باشد
۱۰۲	هر خود آگاهی، نور مجرد است
۱۰۲	هر چه خود را دریابد، نور مجرد است
۱۰۲	توضیح
۱۰۳	در تعریف نور
۱۰۴	اقسام و اوصاف انواع
۱۰۵	توضیح دیگر
۱۰۶	جسم نمی تواند جسم دیگر را ایجاد کند

- ۱۰۷ شرح گفتار دوم (تطبیق، نقد و نظر) .
- ۱۰۷ یک - تعریف نور و غنی .
- ۱۰۷ ۱. تعریف نور .
- ۱۰۹ ۲. تعریف غنی .
- ۱۱۰ دو - مقوله بندی جدید هستی .
- ۱۱۶ سه - نیاز همه مقوله ها به مقوله نور جوهری مجرد .
- ۱۱۷ چهار - اوصاف نور .
- ۱۱۷ ۱. تعریف نور .
- ۱۱۸ ۲. اقسام نور .
- ۱۱۸ ۳. اوصاف نور .
- ۱۲۰ گفتار سوم: نورالأنوار و صفات او .
- ۱۲۰ اختلاف انوار، نوعی نیست .
- ۱۲۰ بیان دیگر .
- ۱۲۱ توضیح دیگر .
- ۱۲۲ علت اجسام، یک حقیقت خودآگاه است .
- ۱۲۲ اثبات «نور الأنوار» .
- ۱۲۲ توحید نورالأنوار .
- ۱۲۳ عدم نور الأنوار، امکان ندارد .
- ۱۲۳ بیان دیگر .
- ۱۲۴ صفات نورالأنوار .
- ۱۲۴ بیان دیگر .
- ۱۲۶ شرح گفتار سوم (تطبیق، نقد و نظر) .
- ۱۲۶ یک - برخی دیگر از مقدمات اثبات نورالأنوار .
- ۱۲۶ الف) اختلاف نورها تشکیکی است، نه ماهوی .
- ۱۲۷ ب) خودآگاهی انوار .

- ۱۲۷ (ج) علت اجسام حقیقتی خودآگاه است
- ۱۲۸ دو - اثبات واجب
- ۱۳۲ نتیجه و نظر
- ۱۳۳ سه - توحید واجب
- ۱۳۴ چهار - امتناع عدم بر واجب الوجود
- ۱۳۴ پنج - صفات واجب عین ذات اوست
- ۱۳۶ گفتار چهارم: ترتیب آفرینش
- ۱۳۶ از یک علت جز یک معلول صادر نمی‌شود.
- ۱۳۷ نخستین صادر و چگونگی تمایز آن
- ۱۳۸ پیرش و پاسخ
- ۱۳۹ چگونگی آفرینش
- ۱۴۰ چگونگی تکثیر
- ۱۴۱ بخشش نورالأنوار
- ۱۴۱ قاعده اشراقی دیگر
- ۱۴۲ رابطه نور برین و زیرین
- ۱۴۳ چگونگی و ترتیب آفرینش
- ۱۴۴ چگونگی آفرینش از نظر ما
- ۱۴۵ عوامل کثرت
- ۱۴۶ ازباب انواع
- ۱۴۷ اقسام انوار
- ۱۴۹ دنباله بحث
- ۱۴۹ علم خدا، بنا بر قاعده اشراق
- ۱۵۰ نقد دیدگاه مشائیان
- ۱۵۲ علم خدا از دیدگاه اشراق
- ۱۵۴ قاعده امکان اشرف

۱۵۴	تقد مشائیان
۱۵۵	هشدار!
۱۵۷	صدور بسیط از مرکب
۱۵۷	اقسام ارباب انواع
۱۵۹	شرح گفتار چهارم (تطبیق، نقد و نظر)
۱۵۹	یک - از واحد جز واحد، صادر نمی‌گردد
۱۵۹	دو - نخستین آفریده
۱۶۱	سه - دفع یک اشکال
۱۶۱	چهار - معنای آفرینش
۱۶۲	پنج - چگونگی آفرینش
۱۶۵	شش - علم نورالأنوار
۱۶۹	الف) حقیقت علم واجب به ذات خود
۱۶۹	ب) مبنای علم واجب بغیر
۱۷۰	ج) حقیقت علم واجب به غیر
۱۷۱	د) ارجاع کثرت به وحدت
۱۷۲	هفت - نظام آفرینش
۱۷۴	تقد و ارزیابی
۱۷۹	گفتار پنجم: چگونگی فعل نورالأنوار و انوار دیگر
۱۷۹	فعل نورالأنوار ازلی است
۱۸۰	دنباله بحث
۱۸۱	زمان
۱۸۲	اصلاح چند پندار
۱۸۳	ماهیت، مجعول است نه وجود
۱۸۴	شرح گفتار پنجم (تطبیق، نقد و نظر)
۱۸۴	یک - قدم زمانی جهان

پیش‌گفتار

پس از سال‌ها تدریس فلسفه اسلامی و بیش از پنجاه‌بار تدریس متن حکمة الأشراق سهروردی، اینک اثر حاضر را تقدیم علاقه‌مندان سهروردی و حکمة الأشراق می‌کنم. پیش از این نیز دربارهٔ نوآوری، استقلال‌جویی، جرأت، صداقت و روح پرتوان سهروردی، در کلاس‌های درس، کنگره‌ها با عشق و علاقه سخن گفته و چیزهایی نوشته‌ام^۱. اما هم‌چنان آرزو داشتم که تعالیم اصلی او یعنی حکمة الأشراق را برای علاقه‌مندان، مخصوصاً دانش‌جویان مقطع‌های مختلف رشتهٔ فلسفه، گزارش کنم.

اکنون آنچه در توان داشتم برای گزارش حکمة الأشراق به فارسی و تطبیق دیدگاه‌های سهروردی با دیدگاه ابن‌سینا و نقد و داوری دربارهٔ کارهای سهروردی کوشیده‌ام. این نوشته علاوه بر علاقه‌مندان فلسفه و حکمت‌اشراق، برای تدریس در مقاطع مختلف دانشگاهی نیز قابل استفاده است و می‌توان آن را به شرح زیر تدریس کرد:

۱. در دورهٔ کارشناسی گزارش‌ها را که ترجمه روانی است از حکمة الأشراق، و با اندکی توضیح همراه است.

۲. در دورهٔ کارشناسی ارشد، گزارش‌ها را همراه با شرح بعضی از بخش‌ها به انتخاب استاد و با قسمتی از متن عربی.

۱. از جمله: کتاب قلندر و قلعه که داستانی است براساس زندگی سراپا شور و صفا و مجاهدهٔ سهروردی.

۳. در دورهٔ دکتری همهٔ گزارش‌ها و شرح‌ها و همهٔ متن عربی را، با تکلیف مناسبی برای تطبیق و تحقیق و نقد بیشتر.

گفتنی است که تقسیم مطالب در گزارش ما و متن عربی، بیشتر براساس هفتن کتاب حکمة الأشراق است. نیز برای آسان شدن تطبیق گزارش با متن عربی و امکان شرح جداگانهٔ مطالب، بعضی فصل‌های طولانی را که دارای مطالب گوناگون بودند، به چند فصل تقسیم کرده‌ام.

با یادآوری دو نکته از آموزه‌های سهروردی که می‌تواند سرمشق خوب و سازنده‌ای برای ما باشد، سخنم را به پایان می‌رسانم:

۱. میزان و ملاک انتخاب، برهان است و بس. از کسی تقلید مکن! من باشم یا دیگران!
 ۲. تا جهان بوده و باشد، نور حکمت، با دنیا دوستی در یک‌جانمی‌گنجد!
- انتظار دارم که اندیشوران و راهمایی‌ها و یادآوری کاستی‌ها، به تکمیل این کار یاری رسانند.

سید یحیی یثربی

خرداد ۱۳۸۴

تهران